

РЕЦЕНЗІЯ

М. В. Пащенко

“НОВА” УКРАЇНЬСЬКА ДРАМА У ДЗЕРКАЛІ НАУКОВОГО
ТА НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО ДИСКУРСУМалютіна Н. П. Українська драматургія
кінця XIX — початку XX ст.: навч. посіб./ Н. П. Малютіна. —
К.: Академвидав, 2010. — 256 с.

Напевне, розмову слід почати з короткої характеристики попередньої праці проф. Малютіної Н. П., присвяченої українській драматургії к. XIX — п. XX ст., проблемам оновлення, диференціації та інтеграції жанрових форм у межах драми та жанроутворення на рівні міжродового синтезу (Малютіна Н. П. Українська драматургія кінця XIX — початку XX ст.: аспекти родо-жанрової динаміки: Монографія. — Одеса: Астропринт, 2006. — 352 с.). Це, по суті, перше фундаментальне дослідження, присвячене всесторонньому розгляду проблематики і поетики українській драми на зламі століть. Віддаючи належне монографії Хороба С. “Українська модерна драма к. XIX — п. XX ст. (неоромантизм, символізм, експресіонізм)” (2002), скажу, що це було одне з кращих досліджень української драми вказаного періоду, разом з тим основним предметом уваги в ньому стали переважно стилеві особливості української модерної драми. Предмет розгляду в монографії Малютіної Н. П. дещо інший. Це — поетика жанротворення в українській драмі названого порубіжжя: особливості, модифікаційні процеси і відповідно — різновиди жанрів, що, на погляд автора монографії, зумовлено для кожного з жанрів різними причинами, і в першу чергу, творчого і рецептивного характеру.

Основні аспекти, шляхи і результати даного монографічного дослідження: 1) принцип реконструкції в жанрі літературної драми за

зразком містерії, власне рецепція як першопричина і шлях творення нової драми; 2) той же принцип реконструкції за зразком високої (ідеальної, архетипової (додамо: зразково — класичної в Аристотелевому розумінні — М. П.) трагедії; 3) пародійний характер рецепції у новій драмі, власне стилізації античної містерії та трагедії.

Окрім характеру відтворення давніх жанрових форм драми і дійств, автор наукового видання розглядає: деструктивні процеси та жанрові зміни, зокрема в українській драмі та мелодрамі вказаного періоду; динаміку жанрових начал у комедійних п'єсах; епічні елементи в структурі української одноактної п'єси; феномен ліричної драми в українській одноактвіці.

Постановка питань, безсумівно, проблемна, вимагає докладного опису і чіткої логіки викладу, концептуалізації висловлюваних суджень про народження нової драми на основі рецепції давньої драми та міжродового, міжжанрового синтезу.

Що ж складає зміст посібника — теж наукового видання, однак уже з іншим жанровим, а саме навчально-методичним завданням. Його мета, на наш погляд, наблизити науковий текст до розуміння студента, який вивчає зазначений період розвитку української літератури як у загальному курсі лекцій, так і в спецкурсі, присвяченому поетиці драми. У посібнику викладаються теоретичні засади, зокрема важливіші аспекти загальної/теоретичної та історичної поетики в стилі і жанрі нормативних, енциклопедичних джерел знань (необхідні текстові атрибути такого структурування і стилю наявні). Тут відчутна зміна акцентів із жанротворчої специфіки (що характерно для попереднього, зокрема наукового видання) на тематичний, проблемний, структурно означуваний, стилепороджувальний і, особливо, поетикальний принципи та їх поєднання в окремих жанрах, на певних етапах в межах означуваного періоду розвитку драми, у творчості окремих драматургів, доробок яких став значимою віхою у розвитку української драми нового часу.

Таким чином, автор посібника поєднує теоретико-методологічні засади розвитку драми з конкретикою не просто творчості яскравого представника когорти драматургів, він, передусім, подає цей синтез як феномен, що знайшов своє місце і означення в теоретичній та історичній та індивідуально-авторській поетиці як зразок нового, досі незнаного стилю.

Таким чином цілеспрямовано, під кутом зору певної домінан-ти, розглянуто особливості творчого доробку: 1) Карпенка-Карого: вплив літературного міметизму (зауважу про тавтологічність термінів у цьому словосполученні, можливо краще вжити “наявність” замість “вплив”!); 2) Лесі Українки: відзначається нова якість і функція драматичного слова, спрямована на драматургію, візуалізацію і водночас філософічність; 3) Олександра Олеся: із синтезуванням у його “творчому діалозі” реалістичних і символістських, на зразок метерлінкової поезики, начал; 4) В. Винниченка із його внеском в урізноманітнення форм вияву авторської позиції в драматичному творі: за рахунок перенесення їх із поезики способу, яка дає більше можливостей для гри стилем, оскільки множення і вибудова ієрархії суб’єктних точок зору відносно предмета зображення у прагматичному сенсі для автора-творця спрямовані на поліфонію стилю.

Оригінальністю і тією ж прагматичністю у подачі матеріалу задля доступності, розуміння і запам’ятовування відзначається структурування посібника, яке, по суті, відображає концептуальне бачення етапів розвитку української драми у зазначений період, тобто “на шляхах оновлення”, я додав би — інтенсивного і продуктивного. Зокрема, у Гл. 3. “Перехідні явища на шляху до української “нової драми” к.ХІХ-п.ХХст.” подані фрагменти, які наповнюють наше уявлення конкретними чинниками, на яких постає нова драма. За ними проглядається причиновість появи тих чи інших жанрово-стильових утворень, адже символізація образності, парапсихологічні тенденції, інтертекстуальність, зміна (руйнування) свідомості селянина, а значить суперечливість його характеру/особистості деканонізує його образ в літературі, зокрема у драмі.

На мою думку, слід було б виділити в окремий фрагмент посібника співвідносність ліричних і епічних чинників на кожному етапі розвитку нової драми. Це ж стосується творчості кожного з драматургів, які представляли певний етап оновлення поезики драми. При цьому слід враховувати, що драма як текст ставала з кожним кроком більш читабельною (Lesedrama) і водночас на досить тривалий період часу вона залишалась значно меншою мірою зорієнтованою на сценічне втілення. Такий акцент приводив до вивищення форм суб’єктності завдяки розширенню видів (типів) мовлення (висловлювання) за рахунок не просто монологів, а тотальної монологізації тексту, тобто

підпорядкування діалогу, полілогу стратегіям монологічного висловлювання і судження. Такі процеси ставали виявом міжродового та міжжанрового синтезу як наслідку диференціації та інтеграції жанрів, модифікаційних процесів, які відбувалися в цей період досить несподівано і пришвидченими темпами. “Епізація” і “ліризація” драми фіксувала стан, коли “літературність” ставала значимішою, ніж сценічність. Такою якістю володіли твори Шекспіра, Гете, Пушкіна, Лесі Українки. В них більш явно поставали форми присутності автора-творця. Сценічне життя таких творів ставало можливим з часом — з виробленням в поезиці драматургії комплексу прийомів, який би дозволяв це зробити та з появою елітарного глядача, спроможного подолати стереотипи класичної драматургії і водночас здатного відповідати вимогам принципу конгеніальності, що так важливо для поліфункціональності даного роду літератури, включення окремого твору і творчості в рецептивне та інтерпретаційне поле сучасності.

Завершують посібник ряд проблемних статей, в яких розглядаються кілька підходів до сучасного прочитання поезики драми. У змісті їх проглядається концептуальне бачення стану і тенденцій розвитку української драми, це зокрема: вияв ліричного, поетичного і водночас філософського начала у драмі Лесі Українки; підсилення символічності слова і образу в драматургії Олександра Олеся; і накінець — своєрідне “повернення” у драмі В. Винниченка до епічності, однак не стільки в сенсі тематичному, історичному, скільки в поетикальному, завдяки введенню на текстовому рівні зверхмонологічних, полісуб’єктних форм висловлювання. Це дало можливість пародіювати певні мотиви соціального, культурного життя, типи героїв. Водночас це обумовлено було а) опозиціями зовнішнього і внутрішнього світу; б) наявністю старого і нового прочитання мотиву, образу; в) невідповідністю узвичаєного образу характеристики принципу “децентралізації головного героя” тощо.

Новацією, на мій погляд, для даного жанру навчальної літератури є стислий “підсумок” чи “висновок” після кожного із фрагментів, який отримав назву “Nota bene .” Така анотація має націлювати студента на більш концептуальне осмислення предмета розмови.

І насамкінець, структурно вивершує прагматику тексту посібника (як нормативного для даного періоду розвитку науки джерела знань!) ряд “запитань і завдань”, що подається теж після кожної із шести глав

задля самоперевірки студентом якості осмислення гострих, проблемних питань стосовно поетики нової драми, порівняно з попередніми етапами її розвитку та з якістю тексту і світу драми як синтезу з іншими родами літератури.

Для адекватного прочитання посібника подається словничок з 36 термінів на означення категорій, що складають терміносистему автора, що, безперечно, багато в чому співвідносна зі станом сучасної теоретичної поетики, однак є ще не досить повною і не цілком відображає саме специфіку поетики драми.

Список літератури відповідним чином структурований; його поділено на “Використану” і “Рекомендовану”. У межах “Використаної” поділ здійснюється відповідно кожної із шести глав, що знову ж таки полегшує самостійну роботу над науковими текстами. Автор посібника свідомо уникає повтору цих джерел у кожному наступному із названих списків як “за авторами”, так і “за назвами” Виняток складає лише деяке співпадання переліку літератури у списках під назвами “Використана” і “Рекомендована”.

В цілому праця проф. Малютіної Наталії Павлівни відзначається науковою і методичною новизною і фундаментальністю суджень про шляхи розвитку української драми к. XIX — п. XX ст. Виникає лише закономірне питання: наскільки достатнім є наклад, а відтак чи стане доступним посібник, щоб задовольнити потреби студентів Одеського національного університету імені І. І. Мечникова, а також інших філологічних факультетів ВНЗ України?